

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

14. oktober 2010*

I sag C-428/09,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Conseil d'État (Frankrig) ved afgørelse af 2. oktober 2009, indgået til Domstolen den 29. oktober 2009, i sagen:

Union syndicale Solidaires Isère

mod

Premier ministre,

Ministère du Travail, des Relations sociales, de la Famille, de la Solidarité et de la Ville,

Ministère de la Santé et des Sports, har

* Processprog: fransk.

DOMSTOLEN (Anden Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, J.N. Cunha Rodrigues, og dommerne A. Arabadjiev, A. Rosas, U. Lohmus og A. Ó Caoimh (refererende dommer),

generaladvokat: J. Mazák
justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Union syndicale Solidaires Isère ved avocat E. Decombard

— den franske regering ved G. de Bergues og B. Messmer, som befuldmægtigede

— den tjekkiske regering ved M. Smolek, som befuldmægtiget

— Europa-Kommissionen ved M. Van Hoof og M. van Beek, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT L 299, s. 9).
- 2 Anmodningen er indgivet i forbindelse med en sag anlagt af fagforeningen Union syndicale Solidaires Isère (herefter »Union syndicale«) med påstand om, at Conseil d'État annullerer décret n° 2006-950, du 28 juillet 2006, relatif à l'engagement éducatif pris pour l'application de la loi n° 2006-586, du 23 mai 2006, relative au volontariat associatif et à l'engagement éducatif (dekret nr. 2006-950 af 28.7.2006 om pædagogisk arbejde til gennemførelse af lov nr. 2006-586 af 23.5.2006 om frivilligt foreningsarbejde og pædagogisk arbejde, herefter »dekret nr. 2006-950«), for så vidt som det indsætter artikel D. 773-2-1, D. 773-2-2 og D. 773-2-3 i code du travail (lov om arbejdsforhold), og at premierministerens stiltiende afgørelse om afvisning af sagsøgerens administrative klage over dette dekret annulleres.

Retsforskrifter

EU-retlige forskrifter

Direktiv 89/391/EØF

- 3 Det følger af artikel 2, stk. 1, i Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet (EFT L 183, s. 1), at dette direktiv »finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter (industri, landbrug, handel, administration, tjenesteydelser, undervisning, kulturel virksomhed, fritidsbeskæftigelse osv.)«.

- 4 Direktivets artikel 2, stk. 2, bestemmer imidlertid, at det »[ikke] finder [...] anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse«.

Direktiv 2003/88

- 5 Direktiv 2003/88 har med virkning fra den 2. august 2004 ophævet Rådets direktiv 93/104/EF af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EFT L 307, s. 18), hvis bestemmelser det har kodificeret.

6 Af 5., 7., 15. og 16. betragtning til direktiv 2003/88 følger:

»(5) Alle arbejdstagere bør have passende hvileperioder. [...] Arbejdstagerne i Fællesskabet bør have minimumshvileperioder — dagligt, ugentligt og årligt — og passende pauser. [...]

[...]

(7) Der er foretaget undersøgelser, som viser, at den menneskelige organisme om natten er særlig følsom over for miljøforstyrrelser og over for visse byrdefulde former for arbejdstilrettelæggelse, og at lange perioder med natarbejde kan være skadelige for arbejdstagernes sundhed og være til fare for sikkerheden under arbejdet.

[...]

(15) Af hensyn til de spørgsmål, som kan opstå i forbindelse med tilrettelæggelsen af arbejdstiden i virksomhederne, synes det hensigtsmæssigt at give mulighed for at anvende visse bestemmelser i nærværende direktiv med en vis smidighed, idet det sikres, at principperne om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed følges.

(16) Det bør fastsættes, at visse bestemmelser i nærværende direktiv kan fraviges af henholdsvis medlemsstaterne eller arbejdsmarkedets parter. I tilfælde af fravigelse bør der som en generel regel ydes de pågældende arbejdstagere tilsvarende kompenserende hvileperioder.«

- 7 Artikel 1 i direktiv 2003/88, som vedrører direktivets formål og anvendelsesområde, er affattet som følger:

»1. Dette direktiv indeholder minimumsforskrifter for sikkerhed og sundhed i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden.

2. Dette direktiv finder anvendelse på:

a) de minimale daglige hvileperioder, ugentlige hvileperioder og årlige ferier, på pauser og på den maksimale ugentlige arbejdstid, samt på

b) visse aspekter i forbindelse med natarbejde, skifteholdsarbejde og arbejdsrytme.

3. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2 i direktiv 89/391/EØF, jf. dog nærværende direktivs artikel 14, 17, 18 og 19.

Dette direktiv finder ikke anvendelse på søfarende som defineret i [Rådets] direktiv 1999/63/EF [af 21. juni 1999 om gennemførelse af den aftale om tilrettelæggelse af arbejdstiden for søfarende, som er indgået mellem European Community Shipowners' Association (ECSA) og Federation of Transport Workers' Unions in the European Union (FST) (EFT L 167, s. 33)], jf. dog artikel 2, nr. 8), i nærværende direktiv.

[...]«

8 Artikel 3 i direktiv 2003/88 fastslår alle arbejdstageres ret til en minimumshvileperiode på 11 sammenhængende timer inden for hver 24-timersperiode.

9 Dette direktivs artikel 17, stk. 1-3, bestemmer:

»1. Under overholdelse af de generelle principper for beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed kan medlemsstaterne fravige artikel 3, 4, 5, 6, 8 og 16, når arbejdstidens længde som følge af særlige træk ved det udførte arbejde ikke måles og/eller fastsættes på forhånd, eller når arbejdstagerne selv kan fastsætte den, bl.a. når der er tale om:

a) personale med ledelsesfunktioner eller andet personale, der har beføjelse til at træffe selvstændige beslutninger

b) arbejdende familiemedlemmer eller

c) arbejdstagere, hvis arbejde knytter sig til kirkers og trossamfunds religiøse handlinger.

2. De undtagelser, der er angivet i stk. 3, 4 og 5, kan fastsættes ved love eller administrative bestemmelser eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, forudsat at der ydes de pågældende arbejdstagere tilsvarende kompenserende hvileperioder, eller — i usædvanlige tilfælde, hvor det af objektive

grunde ikke er muligt at yde sådanne tilsvarende kompenserende hvileperioder — på betingelse af, at der ydes de pågældende arbejdstagere en passende beskyttelse.

3. I overensstemmelse med stk. 2 i denne artikel kan artikel 3, 4, 5, 8 og 16 fraviges:

[...]

b) for vagt-, overvågnings- og døgnvagtaktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at beskytte goder og personer, f.eks. når der er tale om vagter, portnere eller vagtselskaber

c) for aktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser eller vedvarende produktion, f.eks. [...]

[...]«

Nationale bestemmelser

¹⁰ Artikel 1 i dekret nr. 2006-950 indsætter artikel D. 773-2-1 — D. 773-2-7 i code du travail.

- 11 Med forbehold for små ændringer svarer disse bestemmelser i code du travail nu til artikel D. 432-1 — D. 432-9 i code de l'action sociale et des familles (lov om social bistand og familier).
- 12 Artikel D. 773-2-1 i code du travail fastslog, at en kontrakt om pædagogisk arbejde blev indgået mellem en fysisk person og en fysisk eller juridisk person sådan som defineret i artikel L. 774-2, og at den kumulerede længde på kontrakter, der var indgået af den samme person, ikke over en periode på 12 sammenhængende måneder kunne overstige 80 dage.
- 13 Artikel D. 773-2-3 i code du travail bestemte:

»Kontraktindehaveren har i alle tilfælde ret til en ugentlig hvileperiode, der mindst er på 24 sammenhængende timer.«

- 14 Artikel L. 774-2 i code du travail, som samme lovs artikel D. 773-2-1 henviste til, og som nu med forbehold for små ændringer følger af artikel L. 432-1 — L. 432-4 i code de l'action sociale et des familles, bestemte:

»Når en fysisk person på de betingelser, der er fastsat i nærværende artikel, [...] lejlighedsvis arbejder som pædagog eller leder i forbindelse med pædagogiske aktiviteter for mindreårige, der iværksættes i skoleferier, under orlov eller i fritiden, betragtes det som pædagogisk arbejde.

[...]

Personer, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, er ikke underlagt bestemmelserne i bind I, afsnit IV, kapitel I og II, i bind II, afsnit I, kapitel II og III, og i de indledende kapitler og kapitel I i nævnte lovs bind II, afsnit II.

[...]

Arbejdstiden for personer, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, fastsættes i en overenskomst eller en generel brancheaftale eller i mangel heraf ved dekret. En person må ikke arbejde i mere end 80 dage om året. Den pågældende har ret til en ugentlig hvileperiode, der mindst er på 24 sammenhængende timer. [...]«

- ¹⁵ Den franske lovgivning bestemte ikke, og bestemmer stadigvæk ikke, at løsarbejdere og sæsonarbejdere, der arbejder på ferie- og fritidscentre, og som er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, har ret til en daglig minimumshvileperiode på 11 sammenhængende timer.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- ¹⁶ Ved stævning indgivet den 29. januar 2007 nedlagde Union syndicale påstand om, at Conseil d'État annullerede dekret nr. 2006-950. Fagforeningen har gjort gældende, at dette dekret er i strid med direktiv 2003/88, for så vidt som det udelukker personer, som er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre, fra retten til en daglig minimumshvileperiode, som arbejdstagere er tildelt i code du travail.

17 Union syndicale mener, at manglen på en sådan ret i den franske lovgivning strider mod målsætningerne i artikel 3 i direktiv 2003/88, og det årlige loft på 80 arbejdsdage som fastsat i code du travail kan ikke anses for at være en passende beskyttelse som omhandlet i samme direktivs artikel 17, stk. 2, der fastsætter visse betingelser, som de undtagelser, der bl.a. tillades fra den nævnte artikel 3, skal opfylde.

18 Da de spørgsmål, der er opstået i sagen for retten vedrørende artikel 1, 3 og 17 i direktiv 2003/88, efter rettens opfattelse skal besvares klart, har Conseil d'État besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Finder [direktiv 2003/88] anvendelse på løsarbejdere og sæsonarbejdere, der arbejder på ferie- og fritidscentre i op til 80 dage om året?

2) Såfremt dette spørgsmål besvares bekræftende:

a) Skal artikel 17, henset til direktivets formål, som i henhold til artikel 1, stk. 1, er at fastsætte minimumsfor skrifter for sikkerhed og sundhed i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden, fortolkes således,

— at løsarbejde og sæsonarbejde, som udføres af personer, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, i medfør af stk. 1 kan anses for arbejde, hvor »arbejdstidens længde som følge af særlige træk ved det

udførte arbejde ikke måles og/eller fastsættes på forhånd, eller [hvor] arbejdstagerne selv kan fastsætte den«

- eller kan det i medfør af stk. 3, litra b), anses for »vagt-, overvågnings- og døgnvagtaktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at beskytte goder og personer«?

- b) Hvis det sidstnævnte er tilfældet, skal betingelserne i artikel 17, stk. 2, [i direktiv 2003/88], dvs. at »de pågældende arbejdstagere« skal ydes »tilsvarende kompenserende hvileperioder« eller »en passende beskyttelse«, så anses for at være opfyldt i forbindelse med en ordning, hvorefter indehaverne af de pågældende kontrakter højst må arbejde på ferie- og fritidscentre i 80 dage om året?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

- ¹⁹ Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om personer, der er omfattet af kontrakter som de i hovedsagen omhandlede kontrakter om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre og højst udfører 80 dages arbejde om året, henhører under anvendelsesområdet for direktiv 2003/88.

- 20 Det skal indledningsvis påpeges, at dette direktiv indeholder minimumsforskrifter for sikkerhed og sundhed i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden.
- 21 Direktivet fastsætter sit anvendelsesområde bredt, for så vidt som det — som det fremgår af dets artikel 1, stk. 3 — finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2, stk. 1, i direktiv 89/391 med undtagelse af bestemte sektorer, der udtrykkeligt er angivet (jf. dom af 26.6.2001, sag C-173/99, BECTU, Sml. I, s. 4881, præmis 45).
- 22 Domstolen har allerede fastslået, at det såvel af formålet med direktiv 89/391, nemlig at forbedre arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet, som af ordlyden af direktivets artikel 2, stk. 1, fremgår, at dette grunddirektivs anvendelsesområde også skal fortolkes vidt (dom af 5.10.2004, forenede sager C-397/01 — C-403/01, Pfeiffer m.fl., Sml. I, s. 8835, præmis 52).
- 23 På listen over aktiviteter, der er opregnet i artikel 2, stk. 1, i direktiv 89/391, og som i øvrigt ikke er udtømmende, figurerer undervisning, kulturel virksomhed, fritidsbeskæftigelse og i bredere forstand tjenesteydelser.
- 24 Det følger af artikel 2, stk. 2, første afsnit, i direktiv 89/391, at dette grunddirektiv ikke finder anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse. Disse undtagelser til direktiv 89/391's anvendelsesområde skal dog fortolkes snævert og henviser til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, hvis formål er at sikre den offentlige orden og sikkerhed, der

er en uomgængelig nødvendig forudsætning for et velordnet samfundsliv (jf. i denne retning dom af 3.10.2000, sag C-303/98, Simap, Sml. I, s. 7963, præmis 35 og 36, og dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 52-55).

- 25 Det skal fastslås, at ferie- og fritidscentres løsarbejdedes og sæsonarbejdedes aktiviteter ikke kan sammenlignes med sådanne aktiviteter.
- 26 Det skal herefter konkluderes, at de nævnte løsarbejdedes og sæsonarbejdedes aktiviteter henhører under anvendelsesområdet for direktiv 89/391 og for direktiv 2003/88, eftersom undtagelsen fra anvendelsesområdet i sidstnævnte direktivs artikel 1, stk. 3, andet afsnit, kun finder anvendelse på søfarende.
- 27 Det skal også påpeges, at mens begrebet »arbejdstager« i artikel 3, litra a), i direktiv 89/391 defineres som enhver person, som en arbejdsgiver har i sin tjeneste, herunder praktikanter og lærlinge, bortset fra hushjælp, indeholder direktiv 2003/88 hverken nogen henvisning til denne bestemmelse i direktiv 89/391 eller til definitionen på arbejdstagerbegrebet, som det følger af nationale lovgivninger og/eller praksis.
- 28 Det følger af sidstnævnte konstatering, at dette begreb ikke i forhold til anvendelsen af direktiv 2003/88 kan fortolkes forskelligt, alt efter hvilken national lovgivning der er tale om, men må tillægges en selvstændig betydning i EU-retten. Begrebet må defineres på grundlag af objektive kriterier, som karakteriserer de berørte personers rettigheder og pligter i arbejdsforholdet. Det væsentligste kendetegn ved arbejdsforholdet er, at en person i en vis periode præsterer ydelser mod vederlag for en anden

og efter dennes anvisninger (jf. analogt i forhold til artikel 39 EF dom af 3.7.1986, sag 66/85, Lawrie-Blum, Sml. s. 2121, præmis 16 og 17, og af 23.3.2004, sag C-138/02, Collins, Sml. I, s. 2703, præmis 26).

- 29 Inden for rammerne af fastlæggelsen af arbejdstagerbegrebet, som det tilkommer den nationale ret at foretage, skal denne ret lægge objektive kriterier til grund og foretage en samlet vurdering af samtlige omstændigheder i den for denne verserende sag, der angår såvel de pågældende aktiviteter karakter som forholdet mellem de pågældende parter.
- 30 Uanset at det af forelæggelsesafgørelsen følger, at personerne, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, ikke er underlagt visse bestemmelser i code du travail, skal det påpeges, at Domstolen har fastslået, at den omstændighed, at et arbejdsforhold efter national ret har en sui generis-karakter, ikke er afgørende for arbejdstagerbegrebet i EU-retlig forstand (jf. dom af 20.9.2007, sag C-116/06, Kiiski, Sml. I, s. 7643, præmis 26 og den deri nævnte retspraksis).
- 31 Hvad angår arbejdstagere med en tidsbegrænset kontrakt, såsom personerne, der er omfattet af den i hovedsagen omhandlede kontrakt, har Domstolen allerede i forbindelse med direktiv 93/104 fastslået, at dette direktiv ikke sonderer mellem arbejdstagere med sådanne kontrakter og arbejdstagere med en tidsubegrænset kontrakt, navnlig ikke hvad angår bestemmelserne om minimumshvileperioder, der som oftest vedrører »alle arbejdstagere« (jf. i denne retning BECTU-dommen, præmis 46). Denne konstatering gælder tilsvarende for direktiv 2003/88 og navnlig dettes artikel 3 vedrørende daglig hviletid.

- 32 Henset til de af den forelæggende ret fremlagte oplysninger forekommer personer, såsom de af den i hovedsagen omhandlede kontrakt omfattede løsarbejdere og sæsonarbejdere, der arbejder på ferie- og fritidscentre i op til 80 dage om året, at falde ind under arbejdstagerbegrebet, sådan som dette er defineret i nærværende doms præmis 28.
- 33 Henset til det ovenstående skal det første spørgsmål besvares med, at personer, der er omfattet af kontrakter som de i hovedsagen omhandlede kontrakter om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre og højst udfører 80 dages arbejde om året, henhører under anvendelsesområdet for direktiv 2003/88.

Det andet spørgsmål

- 34 Med det andet spørgsmål, der falder i to dele, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om arbejdstagere, såsom personer, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre, henhører under undtagelsen i artikel 17, stk. 1, i direktiv 2003/88 eller under undtagelsen i samme artikels stk. 3, litra b). I tilfælde af at artikel 17, stk. 3, litra b), i direktiv 2003/88 finder anvendelse, ønsker den forelæggende ret oplyst, om en national lovgivning, hvorefter sådanne arbejdstageres aktiviteter højst må udøves i 80 dage om året, opfylder de i samme artikels stk. 2 fastsatte betingelser, hvorefter arbejdstagerne enten skal ydes tilsvarende kompenserende hvileperioder eller — i usædvanlige tilfælde, hvor dette af objektive grunde ikke er muligt — ydes en passende beskyttelse.

- 35 I denne forbindelse skal det indledningsvis påpeges, at det af bestemmelserne i artikel 3 i direktiv 2003/88 følger, at medlemsstaterne er forpligtede til at træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at alle arbejdstagere får en minimumshvileperiode på 11 sammenhængende timer inden for hver 24-timersperiode.
- 36 Det følger af Domstolens praksis, at direktiv 2003/88's forskellige forskrifter om minimumshvileperioder, såsom den, der følger af artikel 3, under hensyn til såvel direktivets formål som dets opbygning udgør regler af en særlig betydning inden for Unionens sociallovgivning, der gælder som et mindstekrav for enhver arbejdstager af hensyn til beskyttelsen af hans sikkerhed og sundhed (jf. bl.a. BECTU-dommen, præmis 43 og 47, og dom af 7.9.2006, sag C-484/04, Kommissionen mod Det Forenede Kongerige, Sml. I, s. 7471, præmis 38).
- 37 Henset til hovedformålet med direktiv 2003/88, som er effektivt at beskytte arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, er det nødvendigt, at det sikres, at alle arbejdstagere bl.a. får passende hvileperioder, der ikke blot skal være effektive i den forstand, at de pågældende får mulighed for på ny at komme til kræfter oven på den træthed, som deres arbejde afstedkommer, men som også skal være forebyggende, således at de i videst muligt omfang formindsker den risiko for forringelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, som uafbrudte arbejdsperioder uden den nødvendige hvile er forbundet med (dom af 9.9.2003, sag C-151/02, Jaeger, Sml. I, s. 8389, præmis 92, og dommen i sagen Kommissionen mod Det Forenede Kongerige, præmis 41).
- 38 Det følger af det foregående, at en national lovgivning som den i hovedsagen omhandlede, hvorefter aktiviteten inden for rammerne af en kontrakt om pædagogisk arbejde højst må udføres i 80 dage om året, men som samtidigt ikke fastslår, at løsarbejdere og sæsonarbejdere, der arbejder på ferie- og fritidscentre og er omfattet

af sådanne kontrakter, har ret til den daglige minimumshvileperiode, som artikel 3 i direktiv 2003/88 opstiller krav om, principielt er uforenelig med dette direktiv.

- 39 Det vil kun forholde sig anderledes, såfremt en sådan lovgivning er omfattet af en af undtagelserne i direktiv 2003/88, navnlig i dets artikel 17.
- 40 De nævnte undtagelser skal — idet de udgør en fravigelse af den EU-retlige regulering af arbejdstiden, der er indført ved direktiv 2003/88 — fortolkes således, at deres rækkevidde begrænses til det, der er strengt nødvendigt for at varetage de interesser, som disse undtagelser giver adgang til at beskytte (jf. Jaeger-dommen, præmis 89).
- 41 Hvad for det første angår undtagelsen fra artikel 3 i direktiv 2003/88 som hjemlet i dette direktivs artikel 17, stk. 1, gælder denne undtagelse for arbejdstagere, hvis arbejdstid som helhed ikke måles eller fastsættes på forhånd eller kan fastsættes af arbejdstagerne selv på grund af den særlige beskaffenhed af den aktivitet, de udøver.
- 42 Som Union syndicale og Europa-Kommissionen har gjort gældende, er der intet i de for Domstolen indgivne sagsakter, der antyder, at arbejdstagere, som inden for rammerne af en kontrakt om pædagogisk arbejde er ansat på ferie- og fritidscentre, har mulighed for at bestemme, hvor mange timer de arbejder. Den franske regerings beskrivelse af disse arbejdstageres aktiviteter og af, hvordan disse centre fungerer, synes at pege i modsat retning, om end det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om beskrivelsen er korrekt. Den for Domstolen indgivne sagsakt indeholder heller

ikke noget, der antyder, at de nævnte arbejdstagere ikke er forpligtede til at være på arbejdspladsen på bestemte tider.

- 43 Det skal herefter fastslås, at henset til de for Domstolen fremlagte oplysninger omfatter artikel 17, stk. 1, i direktiv 2003/88 aktiviteter, som ikke har nogen forbindelse med aktiviteter som dem, der udøves af personer, som er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde på ferie- og fritidscentre.
- 44 Hvad for det andet angår undtagelsen i artikel 17, stk. 3, litra b), i direktiv 2003/88 følger det af denne bestemmelse, at direktivets artikel 3 i overensstemmelse med artikel 17, stk. 2, kan fraviges »for vagt-, overvågnings- og døgnvagtaktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at beskytte goder og personer, f.eks. når der er tale om vagter, portnere eller vagtselskaber«.
- 45 Uanset at det er rigtigt, som Union syndicale og den tjekkiske regering har gjort gældende, at personalet på ferie- og fritidscentre udøver aktiviteter, der tilsigter at ud-danne og stimulere mindreårige, som kommer på disse centre, forholder det sig ikke desto mindre sådan — som den franske regering har konstateret — at det også påhviler dette personale at sikre et stadigt opsyn med de mindreårige. Eftersom disse mindreårige ikke er ledsaget af deres forældre, fører personalet, der arbejder på disse centre, et stadigt opsyn med dem for at garantere deres sikkerhed. Desuden ligger — sådan som den franske regering har gjort gældende — disse centres pædagogiske og uddannelsesmæssige bidrag også helt eller delvist i deres særlige og originale funktionsmåde, hvorefter mindreårige på centrene i perioder af flere dages varighed bor sammen med centrene pædagoger og ledere.

- 46 Det skal under disse omstændigheder fastslås, at aktiviteter, der udøves af arbejdstagere som de personer, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, der arbejder på ferie- og fritidscentre, kan henhøre under den i artikel 17, stk. 3, litra b), i direktiv 2003/88 fastsatte undtagelse, for så vidt de i samme artikels stk. 2 opregnede betingelser er opfyldt.
- 47 Henset til beskaffenheden af aktiviteterne i ferie- og fritidscentrene og til måden, hvorpå disse centre fungerer, vil disse aktiviteter desuden, således som Kommissionen har gjort gældende, eventuelt også kunne henhøre under den undtagelse fra artikel 3 i direktiv 2003/88, som er fastsat i dette direktivs artikel 17, stk. 3, litra c), vedrørende aktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser eller vedvarende produktion.
- 48 De aktiviteter, som løsarbejdere og sæsonarbejdere udøver på ferie- og fritidscentre, er ganske vist ikke nævnt i listen i denne bestemmelse. Det skal dog fastslås, dels at det ikke drejer sig om en udtømmende liste, dels at disse aktiviteter — som det fremgår af nærværende doms præmis 45 — også er kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser, eftersom mindreårige på disse centre under hele deres ophold bor sammen med centrenes personale og under dette personales opsyn.
- 49 Når dette er fastslået, forudsætter gennemførelsen af undtagelserne i artikel 17, stk. 3, litra b) og c), i direktiv 2003/88 — navnlig hvad angår den daglige hviletid som fastsat i dette direktivs artikel 3 — i henhold til selve ordlyden af direktivets artikel 17, stk. 2, udtrykkeligt, at der ydes de pågældende arbejdstagere tilsvarende kompenserende hvileperioder, eller — i usædvanlige tilfælde, hvor det af objektive grunde ikke

er muligt at yde sådanne tilsvarende kompenserende hvileperioder — at der ydes de pågældende arbejdstagere en passende beskyttelse.

- 50 Det fremgår af Domstolens retspraksis, at de »tilsvarende kompenserende hvileperioder«, der er omhandlet i artikel 17, stk. 2, i direktiv 2003/88, for både at være i overensstemmelse med disse kriterier og for at opfylde direktivets formål, som dette er angivet i nærværende doms præmis 37, skal være kendetegnet ved, at arbejdstageren i løbet af disse perioder ikke har nogen forpligtelse over for arbejdsgiveren, der kan forhindre ham i frit og uafbrudt at hellige sig sine egne interesser med henblik på at neutralisere de virkninger, som arbejdet har for hans sikkerhed og sundhed. Disse hvileperioder skal desuden følge umiddelbart efter den arbejdstid, som de har til formål at kompensere for, med henblik på at undgå, at der opstår en tilstand af træthed eller overanstrengelse hos arbejdstageren som følge af flere på hinanden følgende arbejdsperioder (jf. Jaeger-dommen, præmis 94).
- 51 Med henblik på at sikre arbejdstagerens sikkerhed samt en effektiv beskyttelse af dennes sundhed skal der derfor som hovedregel være en stadig veksel mellem arbejdsperioder og hvileperioder. For at kunne hvile sig effektivt skal arbejdstageren have mulighed for at være væk fra sit arbejde i et bestemt antal timer, der ud over at udgøre en uafbrudt periode også skal følge lige efter en arbejdsperiode, for at han kan slappe af og forvinde den træthed, der er uløseligt forbundet med udførelsen af hans arbejdsopgaver. Dette krav gør sig i endnu højere grad gældende, når den normale daglige arbejdstid under fravigelse af hovedreglen forlænges med udførelse af en vagttjeneste (jf. Jaeger-dommen, præmis 95).
- 52 En bestemmelse i national ret sådan som den i hovedsagen omhandlede, hvorefter den kumulerede længde på kontrakter, såsom kontrakterne om pædagogisk arbejde, som indgås af den samme person, ikke over en periode på 12 sammenhængende

måneder kan overstige 80 dage, opfylder ikke under disse betingelser den forpligtelse, som påhviler medlemsstaterne og eventuelt arbejdsmarkedets parter, til at sikre, at de i artikel 17, stk. 2, i direktiv 2003/88 påkrævede tilsvarende kompenserende hvileperioder ydes.

- 53 Henset til beskyttelsesformålet, som forfølges med direktiv 2003/88, har det maksimale årlige antal arbejdsdage — sådan som Union syndicale og den tjekkiske regering har gjort gældende — nemlig ingen relevans hvad angår de nævnte tilsvarende kompenserende hvileperioder.
- 54 Den franske regering har imidlertid gjort gældende, at den særlige beskaffenhed af de aktiviteter, som personalet på ferie- og fritidscentre udøver, ikke gør det muligt at yde tilsvarende kompenserende hvileperioder. De personer, som kommer på centrene, er nemlig mindreårige, som her tilbringer flere dage, i løbet af hvilke de er under samme personales opsyn både dag og nat. Hvis disse centres løsarbejdere og sæsonarbejdere skulle ydes kompenserende hvileperioder sådan som defineret af Domstolen i Jaeger-dommens præmis 94, ville dette indebære, at de tog hvileperioderne, mens de mindreårige, som de har ansvaret for, er på centret, og konsekvensen heraf ville være, at disse mindreårige midlertidigt, herunder om natten, ville være uden nogen form for tilstedeværelse af de pædagoger, som dog i deres forældres fravær er de voksne, som kender dem bedst og har deres tillid. Eftersom der foreligger objektive grunde, der forhindrer, at der ydes tilsvarende kompenserende hvileperioder, mener den franske regering, at indførelsen af et loft over, hvor mange dage om året personer, der er omfattet af en kontrakt om pædagogisk arbejde, må arbejde, udgør en passende beskyttelse af de pågældende arbejdstagere som omhandlet i artikel 17, stk. 2, i direktiv 2003/88.
- 55 Det skal i forhold til dette argument påpeges, at det kun — sådan som det fremgår af ordlyden af artikel 17, stk. 2, i direktiv 2003/88 — er under ganske særlige

omstændigheder, at det efter denne bestemmelse er tilladt at yde arbejdstageren en anden »passende beskyttelse«, når det af objektive grunde ikke er muligt at yde tilsvarende kompenserende hvileperioder (jf. analogt Jaeger-dommen, præmis 98).

- 56 Forelæggelsesafgørelsen indeholder få konkrete oplysninger om, hvordan ferie- og fritidscentrenes personales aktiviteter udøves, hvordan disse aktiviteter skemalægges, og hvilket personale de nævnte centre har behov for.
- 57 Henset til beskrivelsen af de nævnte aktiviteter og af det ansvar, som personalet på de omhandlede centre har i forhold til de mindreårige, der er optaget dér, kan det naturligvis ikke udelukkes, at det undtagelsesvist af objektive grunde ikke er muligt at sikre en stadig vekslen mellem arbejdsperioder og hvileperioder, som der i henhold til Jaeger-dommen stilles krav om i artikel 3 i direktiv 2003/88.
- 58 Indførelsen af et loft i forhold til det årlige antal arbejdsdage sådan som det, der er fastsat i den i hovedsagen omhandlede franske lovgivning, kan dog alligevel aldrig anses for at være en passende beskyttelse som omhandlet i artikel 17, stk. 2, i direktiv 2003/88. Uanset at medlemsstaterne anerkendes mulighed for at anvende visse bestemmelser i det nævnte direktiv med en vis smidighed, skal de nemlig ikke desto mindre — sådan som det fremgår af 15. betragtning til dette direktiv — sikre, at principperne om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed følges.
- 59 Uanset at artikel 17, stk. 2, i direktiv 2003/88 derfor skal fortolkes således, at den overdrager medlemsstaterne og eventuelt arbejdsmarkedets parter en vis skønsmargin i forhold til i usædvanlige tilfælde at yde de pågældende arbejdstagere en passende beskyttelse, er det dog stadig sådan, at denne beskyttelse, som vedrører disse

arbejdstageres sikkerhed og sundhed, også — i lighed med den daglige minimumshvileperiode, der er fastsat i dette direktivs artikel 3, eller med den tilsvarende kompenserende hvileperiode som fastsat i direktivets artikel 17, stk. 2 — tilsigter, at de pågældende arbejdstagere kan slappe af og forvinde den træthed, der er uløseligt forbundet med udøvelsen af deres arbejdsopgaver.

- 60 Selv om den særlige beskaffenhed af arbejdet eller den særlige kontekst, hvori arbejdet udføres, gør det muligt undtagelsesvist at fravige artikel 3 i direktiv 2003/88 og pligten til stadigt at veksle mellem arbejdsperioder og hvileperioder, gør en national lovgivning, der ikke gør det muligt for arbejdstagere at håndhæve retten til daglig hvile under hele deres kontrakts løbetid — uanset at det drejer sig om en kontrakt for højst 80 dage om året — ikke blot en individuel rettighed, der udtrykkeligt er tildelt ved dette direktiv, indholdsløs, men er ligeledes i strid med direktivets formål (jf. i denne retning hvad angår artikel 7, stk. 1, i direktiv 2003/88 BECTU-dommen, præmis 48).
- 61 Henset til det ovenstående skal det andet spørgsmål besvares med, at personer, der er omfattet af kontrakter som de i hovedsagen omhandlede kontrakter om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre, henhører under undtagelsen i artikel 17, stk. 3, litra b) og/eller litra c), i direktiv 2003/88.
- 62 En national lovgivning, hvorefter de af sådanne kontrakter omfattede arbejdstageres aktiviteter højst må udøves i 80 dage om året, opfylder ikke de i dette direktivs artikel 17, stk. 2, fastsatte betingelser for anvendelsen af denne undtagelse, nemlig at de pågældende arbejdstagere enten ydes tilsvarende kompenserende hvileperioder eller — i usædvanlige tilfælde, hvor dette af objektive grunde ikke er muligt — ydes en passende beskyttelse.

Sagens omkostninger

- ⁶³ Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

- 1) **Personer, der er omfattet af kontrakter som de i hovedsagen omhandlede kontrakter om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre og højst udfører 80 dages arbejde om året, henhører under anvendelsesområdet for Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden.**

- 2) **Personer, der er omfattet af kontrakter som de i hovedsagen omhandlede kontrakter om pædagogisk arbejde, og som udfører løs- og sæsonarbejde på ferie- og fritidscentre, henhører under undtagelsen i artikel 17, stk. 3, litra b) og/eller litra c), i direktiv 2003/88.**

En national lovgivning, hvorefter de af sådanne kontrakter omfattede arbejdstageres aktiviteter højst må udøves i 80 dage om året, opfylder ikke de i dette direktivs artikel 17, stk. 2, fastsatte betingelser for anvendelsen

af denne undtagelse, nemlig at de pågældende arbejdstagere enten ydes tilsvarende kompenserende hvileperioder eller — i usædvanlige tilfælde, hvor dette af objektive grunde ikke er muligt — ydes en passende beskyttelse.

Underskrifter